

intensionis, et extensionis, videri possunt dicta quæstione IV de generatione et quæst. XXVII logicæ, articulo ultimo, cum his quæ supra articulo præcedenti dicta sunt.

XLIV. An vero quolibet actu augetur habitus, disputandum nobis est 2-2, quæst. XXIV, art. VI, eo quod præcipua difficultas in hoc puncto est circa meritum talis augmenti, seu modum augendi meritorie, quod ibi tractandum est.

ARTICULUS VIII.

Quid de generatione, et corruptione habituum notandum sit?

Breviter difficultates, quæ pertinent ad generationem, et corruptionem, atque diminutionem habituum in hoc articulo per dubitationum colligemus, ut nihil de his quæ ad materiam habituum pertinent relinquamus intactum.

QUÆRITUR PRIMO AN OMNES HABITUS GENERENTUR PER PLURES ACTUS; AN VERO POSSIT UNICO ACTU GENERARI HABITUS, ET QUINAM ISTI SINT.

I. Pro resolutione supponendum est posse habitum generari, vel quantum ad suam substantiam, et speciem, vel quantum ad modum, et accidentalem perfectionem. Habitus quoad substantiam, et essentiam consideratur in ordine ad objectum: quoad modum vero, et accidentalem perfectionem consideratur in ordine ad subjectum. In ordine ad objectum dicitur habitus quando versatur circa objectum firmum, et certum, ita quod inde, scilicet ex objecto sortiatur etiam, seu petat permanentiam, et firmitatem sicut in habitibus acquisitis scientia, in

infusis fides, et spes, etc. In ordine ad subjectum sortiuntur habitus firmitatem, et permanentiam, quando ipse habitus ita vincit, et subiecit ad suum exercitium subjectum, ut in exercendis, et eliciendis actibus subjectum non sentiat difficultatem, sed firmiter, et prompte operetur. Hoc enim signum ponit philosophus generati habitus, quando quis prompte, et delectabiliter operatur. Et bene stat generari habitum, qui ex objecto sit firmus, puta ex certitudine objecti, ut scientia, et fides, et tamen ex parte subjecti sentire difficultatem in exercitio illius, aut propter pravas dispositiones contrarias, aut propter subjecti deficientiam, et modicam exercitationem.

II. De acquisitione habitus quantum ad istum secundum modum, qui accidentaliter habitui est, et ex parte subjecti se tenet, constat quod non acquiritur iste modus, et facilitas regulariter loquendo nisi pluribus actibus, et consuetudine, atque labore, consuetudo autem non dicit unicum actum, sed plures. Qua ratione philosophus II ethicorum, cap. I dixit: « Quod ædificatores ædificantes, et citharædi pulsantes citharam fiunt, pari modo justi agentes justa, et modesti, etc. » Ratio vero est tum quotidiana experientia, quia videmus homines non reddi promptos ad ista opera non solum in voluntate, sed etiam in intellectu ut in artibus, et scientiis quantum ad expeditam exercitationem nisi consuetudine aliqua, et pluribus actibus sint exercitati, sic enim quotidiano exercitio disputationum in scientiis crescimus; tum etiam, quia subjectum ad exercitium expeditum alicujus scientiæ, vel artis non solum dependet ab ipso habitu, sed etiam a multorum impedimentorum remotione, quæ solent liberum, et promptum exercitium impedire. Nec est autem

consequens, quod si unico actu acquiratur aliqua dispositio, vel habitus ad aliquid operandum, continuo tollantur omnia impedimenta ut prompte, et libere quis possit in illa operatione exerceri. Et sic indigebit ad hoc habendum pluribus actibus, atque exercitatione, et consuetudine. Si tamen aliquis actus quo habitus acquiritur sit ita vehementer, et intensus quod æquivalet exercitio, consuetudinique multorum, et subjectum sit ita bene dispositum, quod non a multis contrariis, et impedimentis molestetur, poterit unico actu modum istum acquirere, sed hoc non contingit regulariter, quia nec isti actus sunt ita intensi, nec subjectum sic dispositum, et expeditum, ut possit unico actu reddi promptum, et exercitatum ad operandum. Quando autem sic per plures actus generatur ista facilitas, et expeditio, quid singuli actus faciant in subjecto, aut quomodo ultimus operetur in virtute præcedentium, dicemus sequenti dubio, eadem enim difficultas est de ipso habitu quoad substantiam, quando contingit non unico, sed pluribus actibus acquiri.

III. De primo ergo modo acquirendi habitum, scilicet quoad substantiam, et speciem suam difficultas est, an semper generetur habitus per unum actum; an vero aliqui habitus sint qui per plures actus generentur, alii per unicum. Nam illi auctores, qui non distinguunt essentialiter habitum a dispositione, sed solum ratione alicujus accidentaliter differentiæ, puta quia habitus difficilius removetur a subjecto, et diuturnius permanet, dispositio vero non, consequenter sentiunt quod sicut quolibet actu potest produci aliqua dispositio in subjecto in ordine ad similem actum, ita etiam habitus generatur, quia ipsa dispositio substantialiter habitus est et

solum de est illi permanentia, et immobilitas major in subjecto. Ita tenent multi recentiores super hanc quæstionem LI D. Thomas et pater Suarez in metaph. disp. XLIV, sect. IX. Ex antiquis citantur Durandus in I, dist. XVII, quæst. VIII ad secundum; Scotus ibidem quæst. III; Henricus, Gabriel, et alii apud Montesinos hic disp. XXXII, quæst. V. At vero pater Vazquez hic disp. LXXVIII, cap. VII et VIII censet omnem habitum, sive in intellectu, sive in voluntate, sive sit scientiæ, sive opinionis, acquiri pluribus actibus, loquendo de habitu quoad statum habitus: nam in statu dispositionis etiam fatetur unico actu acquiri posse. Nec assentit D. Thomæ distinguenti inter habitum intellectualem, et moralem, quod moralis, scilicet virtus propter resistantiam appetitus, et contingentiam voluntatis semper pluribus indiget actibus, ut vincatur ejus difficultas, et generetur habitus. Intellectualis autem, si sit evidens, unico actu generari potest; si inevidens ut opinativus, indiget pluribus. Non acquiescit huic distinctioni pater Vazquez, sed generatim, et sine discrimine omnes habitus docet pluribus actibus debere acquiri. Ipse enim non loquitur de habitu nisi prout habet statum habitus, distinguiturque a dispositione in statu dispositionis.

IV. Nihilominus sententia D. Thomæ in hac quæstione XLI, art. III, apertissima est, quod in voluntate, et appetitu non potest causari habitus virtutis nisi per plures actus. In parte autem apprehensiva potest causari habitus unico actu, quando est habitus scientificus, qui procedit ex propositionibus per se notis firmiter convincentibus intellectum. Addit tamen D. Thomas limitationem, quod hoc intelligitur de habitu ut tenet se ex parte intellectus possibilis, et secundum quod inhæ-

ret in illo. Loquendo autem de habitu quantum ad ejus usum, et exercitium, seu quantum ad statum, cum dependeat ab inferioribus viribus sensitivis, quarum operationes non possunt unico actu firmari, indiget exercitio, ut aliquid firmiter memoriæ imprimatur, et hoc non fit nisi per plures actus. At vero loquendo de habitu opinativo dicit D. Thomas, quod debet causari ex pluribus actibus, eo quod ex propositionibus non per se notis, sed probabilibus ducitur intellectus.

V. Itaque tota D. Thomæ resolutio tribus propositionibus resolvitur. Prima, in voluntate omnis habitus, etiamsi sit virtutis, non solum quoad statum, seu modum, sed etiam quoad substantiam generatur pluribus actibus; secunda, habitus scientificus, seu evidens in intellectu quoad substantiam unico actu generatur, quoad statum, seu modum, et usum petit ex parte virium sensitivam firmitatem pluribus actibus generatam: tertia, habitus opinativus etiam quoad substantiam, et ex parte intellectus non generatur unico actu, sed pluribus.

V. Omnes istæ propositiones supponunt pro suo fundamento unum principium. Deinde ex ipsis visceribus, et natura talium habituum reddunt disparitatem inter istos habitus hic numeratos. Principium quod supponunt est, quod dantur habitus essentialiter distincti a dispositione: quod supra ostendimus, cum constet aliquos habitus dari, qui non solum ex parte subjecti habent diuturnitatem, quia firmiter imprimuntur, et diu durant, sed etiam ex parte objecti specificantis, quia in sua specie respiciunt pro objecto aliquid certum, et firmum, et pro ratione formali aliquid convincens, et firmans potentiam, scilicet rationem evidentem. Tales ergo habitus ex sola sua ratione formali, etiam

non attento modo, et statu quem ex parte subjecti, et repetitione, aut consuetudine actuum sortiuntur, firmitatem habent: ratio enim evidens firmum reddit intellectum, quia convictum. Et tales habitus necesse est specificè distingui ab his, qui non utuntur ratione formali convincente, et necessitante potentiam, quia ex sua specifica ratione firmitatem non habent. Unde oportet quod eam acquirant ex aliquo extrinseco principio, et ex iteratione, ac repetitione actuum in subjecto, per quam fit diuturnitas, et firmitas, quatenus consuetudo vertitur in naturam, seu ad modum naturæ inclinationem confirmat.

VI. Ex hoc principio sumitur fundamentum ad discernendum qui habitus possint unico actu generari, qui pluribus. Nam cum habitus sit inclinatio quædam determinans in actu primo potentiam ad aliquem actum, si hæc determinatio nascitur ex actu, oportet quod talis sit actus qui possit potentiam determinare, et ejus resistantiam, aut indeterminationem vincere. Vincitur autem indeterminatione potentia, vel ex efficacia objecti, quod tale est ut rapiat, aut necessitet potentiam, aut ex modo operandi subjecti, quia scilicet operatur ad modum naturæ, quæ determinate se habet ad unum, et ea quæ talem modum naturæ imitantur, nata sunt determinare, sicut est consuetudo, quæ se habet ut altera natura, eo quod semper operatur in uno, aut circa unum: et frequentia ipsa etiam ad tale unum determinat inclinando. In voluntate ergo nullum est objectum, quod possit sua efficacia convincere et adæquare ejus indifferentiam, et indeterminationem (non loquimur de Deo clare viso) eo quod objectum natum est proponi per divisas rationes, et circumstantias, quæ de se comitantur objec-

tum, et ratio propter suam universalitatem ad omnes illas se extendit, et voluntas potest circa omnia versari. Sed unus actus intellectus non potest omnes istas rationes, quæ ita indifferentes sunt et multæ, complecti: ergo indiget pluribus actibus, ut firmetur voluntas erga tale objectum, ut scilicet vincat illa, quæ possunt in contrarium flectere, aut ab illo divertere.

VII. Quæ ratio currit non solum in objecto honesto, quod de se difficilius est, sed etiam in turpi et malo, quia licet hoc aliquando sua apparentia, aut pulchritudine multum attrahat, tamen hoc solum est ad excitandum desiderium; non ad determinandum in actu primo voluntatem, et inclinandum per modum habitus, quousque determinatio in illud objectum radicetur, ita quod ad modum naturæ, seu naturalis cursus determinet. Et idem iudicium est de appetitu; tum, quia in eo non generantur habitus virtutum, et vitiorum nisi prout participative movetur a voluntate, et ratione; tum, quia ex parte appetitus est aliqua resistantia ad ea, quæ rationis sunt fomite retrahente. Unde non potest unico actu vinci, ita ut detur pronitas, et inclinatio habitualis ad bonum contra fomitem. Ad malum autem facilius inclinari potest, licet pro ea parte qua vitium est cum moralitate, et libertate, currat eadem ratio in appetitu, et in voluntate, quod scilicet uno actu vinci non possit ejus inclinatio ad unum objectum, quia natum est proponi per diversas vias, et circumstantias, et quod uno modo movet, alio non movet, et sic ut firmetur, et quasi connaturalizetur inclinatio ad unum, pluribus eget actibus, quia unus non vincit, nec superat totam illam varietatem, et indifferentiam.

VIII. At vero loquendo de intellectu, invenitur diversus modus pro-

cedendi. Nam aliquando objectum omnino certum, et firmum, atque evidens est, aliquando vero inevidens. Si ergo evidenter non appareat, non convincit, neque constringit, aut quietat intellectum. Unde ex vi, et meritis objecti non determinatur intellectus, neque unico, neque pluribus actibus, ut a talis objecto vincatur. Ergo determinatio ejus debet reduci ad rationes, et principia extrinseca, quales sunt convenientiæ, auctoritates aliorum, affectus, verisimilitudines, exempla, et alia similia. Hæc autem cum tam varia, et plura sint, non possunt unico actu regulariter, et per se comprehendi, neque statim cum toto suo robore, et convenientia apparere. Unde ut firmetur in intellectu indiget pluribus actibus, quibus perpendantur illæ rationes, et defectus, quos habere possunt, et unde eis possit contradictio provenire, et quousque ista sint cognita, non potest in illis intellectus firmari, hoc est ita adhærere quod non dimoveatur. Et sic neque in sua substantia, seu specie habitus ille firmitatem habet, id est, ex vi specificationis ab objecto, quia objectum inevidens est, et non convincens, et hoc nunquam sortitur habitus ille, seu dispositio, quia nunquam ex parte objecti firmitatem habet, et consequenter neque ex specie sua, quæ ab objecto desumitur, neque ex parte subjecti firmari potest unico actu, sed quando extrinseca principia ita sunt vehementia, et convenientiæ ipsæ, aut verisimilitudines, et alia concurrentia ita multiplicantur, quod ab extrinseco accipit statum firmitatis, quod ex objecto firmum non est. Quod utique regulariter unico actu non fit.

IX. Si vero objectum ipsum evidens sit, et evidenter intellectui appareat, ita ut convincat ipsum, oportet quod unico actu generetur

habitus quantum ad substantiam, qui sit firma inclinatio quoad speciem suam. Nam quilibet actus est evidens, et certus ex sua ratione formali, et specifica: ergo convincit, et necessitat intellectum, ut assentiatur illi demonstrationi: ergo talis actus potens est generare habitum, et inclinationem firmam ex sua specie. Patet consequentia, quia intellectus semel convictus ex demonstratione manet dispositus ad eliciendum talem actum, seu assensum demonstrativum, non minus quam quælibet potentia per actum quem elicit disponitur ad similes actus, sed dispositio ad eliciendum assensum certum, et evidentem est inclinatio ad assensum firmum; ergo est inclinatio ex sua specie firma, quia ejusdem speciei est habitus, seu inclinatio, et actus ad quam inclinatur; ergo si inclinatur ad actum ex sua specie firmum, illa dispositio est inclinatio ex sua specie, et objecto firma; ergo essentialiter, et specificè est habitus, quia habitus distinguitur a dispositione penes firmitatem, quia est difficile mobilis, et cum ex sua specifica ratione est difficile mobilis, seu firmus, ex specie sua est habitus.

X. Cæterum ex parte subjecti acquirentis talem habitum, et habentis actum firmum non statim habetur motus, seu status habitualis. Quia subjectum tunc habet statum, et modum habitus, quando operatur modo firmo, id est, prompte, et delectabiliter, et cum exclusione contrariorum, et habet exercitium quasi connaturale, eo quod habitus, seu consuetudo est quasi altera natura, ut experientia patet. At subjectum acquirens, et eliciens unicum actum demonstrativum non statim operatur demonstrationem illam connaturaliter, et prompte, nec statim contrariis rationibus scit respondere, et se expedire, sed indiget pluribus ac-

tibus, et consuetudine, ut experientia ostendit, Et ratio D. Thomæ id persuadet, quia nostra ratio in suo exercitio etiam in demonstrationibus dependet a sensibus, et a memoria, cui firmiter debent imprimi ea quæ ad talem cognitionem requiruntur, ut firmiter possit subjectum uti tali scientia. At in memoria, et sensibus non imprimuntur ista, nisi pluribus actibus, et multo exercitio regulariter loquendo, propter contrarias dispositiones sensibiles, quæ non facile e sensibus expelluntur; ergo, etc.

XI. Objicies ex patre Vazquez loco supra citato. Nam D. Thomas ponendo quod aliquis habitus in intellectu produci potest unico actu, non autem in voluntate, contradicit Aristoteli, et sibi. Aristoteli quidem, quia loco supra citato ex secundo ethicorum, eodem modo parificat habitus intellectus, verbi gratia artem ædificandi, et citharizandi, atque habitus voluntatis, ut operandi juste, aut fortiter; quod scilicet omnes pluribus actibus acquiruntur, ut patet in verbis supra relatis; ergo contra Aristotelem loquitur D. Thomas ponens aliquem habitum in intellectu unico actu generari. Et sibi D. Thomas contradicit, quia vel scientia consistit in iudicio intellectus, vel in apprehensione. Si in iudicio, non est necessarius habitus, positus enim speciebus, et apprehensa objectorum convenientia naturaliter, et sine habitu iudicat intellectus. Si in apprehensione, dicit D. Thomas ad illam requiri plures actus propter dependentiam a sensu, ut patet in hoc articulo novo quæstione LI; ergo contradicit sibi.

XII. Deinde fortius arguitur, quia quando dicit D. Thomas in intellectu posse habitum unico actu generari, non in voluntate, neque in opinativis, vel loquitur de habitu quoad substantiam, et speciem, vel

quoad statum, et modum. Si quoad statum, et modum nulla est differentia, quia etiam ipse habitus scientificus non nisi pluribus actibus acquiritur quoad statum et modum, ut nos admittimus, et D. Thomas affirmat quæstione ista LI, art. III. Si loquitur de habitu quoad substantiam, et in hoc ponit differentiam, quod in voluntate omnes habitus, et in intellectu habitus opinativi quoad substantiam generantur pluribus actibus, scientia vero unico, contra est, quia habitus opinativus in intellectu, et habitus virtuosus in voluntate, nec etiam per plures actus quoad substantiam generari possunt, quia nullis actibus pervenire possunt ad hoc, ut sint habitus quoad substantiam, quia illi sunt habitus quoad substantiam, qui ex sua specie, id est, ab objecto firmitatem, et permanentiam habent; opinio autem, et vitium ex objectis suis firmitatem, et radicem non habent, quia illius objectum est verum incertum, hujus bonum apparens, et sine fundamento.

XIII. Tertio, ex alia parte est difficultas, quia habitus virtutis, et habitus opinionis quoad substantiam etiam unico actu possunt generari; ergo nulla est differentia assignata a D. Thoma inter habitus intellectus et voluntatis, et opinativos. Antecedens probatur, nam bonum virtutis ex sua specie, et formali ratione est firmum, et solidum, utpote bonum rationis, et conforme, atque connaturale ipsi voluntati; ergo quilibet actus virtutis relinquit dispositionem rectam ac firmam atque conformem ipsi naturæ voluntatis; ergo generat dispositionem ex parte objecti, et ex vi specificationis firmam, licet ex parte subjecti, et ex parte status, et modi firma non sit, et talis dispositio est habitus quoad substantiam,

aut argumentum factum de scientia non valet.

XIV. Unde etiam D. Thomas infra quæst. LVI, artic. VI fatetur voluntatem non indigere habitu virtutis in ordine ad proprium objectum, quod est bonum rationis; ergo sentit hoc objectum esse tam firmum, et connaturale voluntati, ut illam convincat, et determinet, atque adeo quidquid erga bonum rationis versatur, firmam dispositionem, seu habitum dicit quoad substantiam, licet unico actu fiat. Similiter habitus opinativus quantumvis pluribus actibus radicetur, et firmetur in intellectu, nunquam plus inclinatur, quam ut probabiliter, et incerto atque cum formidine assentiatur, sed hoc etiam habet primus actus opinativus, et dispositio ex illo relicta; ergo quoad substantiam nulla differentia est inter opinionem pluribus actibus acquisitam, atque unico actu acquisitam. Et sic quoad substantiam, unico actu acquiritur, licet non quoad modum. Si autem dicatur, quod frequentatis actibus opinio pervenit ad hoc ut sit habitus firmus, et certus quoad substantiam, hoc falsum est, quia si esset habitus certus inclinaret ad actus certos, atque adeo non esset opinio, quia opinio semper incerta est ex parte objecti, et rationis formalis.

XV. Respondetur ad primum D. Thomam non contradicere Aristoteli, quia non negat D. Thomas aliquos actus in intellectu generari pluribus actibus, nec Aristoteles dixit omnes habitus in intellectu generari pluribus actibus. Sed posuit Aristoteles exemplum in arte ædificandi, et citharizandi, dixitque pluribus actibus generari. De his autem id non negavit D. Thomas, qui solum scientiam demonstrativam, seu habitum evidentem dixit unico actu generari quoad substantiam. Ars autem non procedit demonstrative, sed est ha-